

УДК 336.711.656:[336.531.2:629.73](045)

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХУВАННЯ У СФЕРІ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АВІАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Шапенко Л.О., асистент
кафедри теорії та історії держави і права
Юридичний інститут Національного авіаційного університету

Автором статті досліджено сутність та специфіку державного регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств. Розглянуто питання вдосконалення державного регулювання та державного нагляду за страховою справою як передумови розвитку страхового ринку України, що є визначальним фактором під час залучення інвестиції з метою інноваційного розвитку та ефективного функціонування авіаційних підприємств в умовах ринкової економіки.

Ключові слова: державне регулювання, державний страховий нагляд, страхування, інвестиційно-інноваційна діяльність, авіаційні підприємства, інвестиційні ресурси.

Автором статті досліджено сутність та специфіку державного регулювання страхування в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств. Розглянуто питання вдосконалення державного регулювання та державного нагляду за страховою справою як передумови розвитку страхового ринку України, що є визначальним фактором під час залучення інвестиції з метою інноваційного розвитку та ефективного функціонування авіаційних підприємств в умовах ринкової економіки.

Ключевые слова: государственное регулирование, государственный страховой надзор, страхование, инвестиционно-инновационная деятельность, авиационные предприятия, инвестиционные ресурсы.

Shapenko L.O. STATE REGULATION OF THE INSURANCE IN THE SPHERE OF INVESTMENT AND INNOVATION ACTIVITY OF THE AVIATION ENTERPRISES

The author examines essence and feature of the state regulation of the insurance in the sphere of investment and innovation activity of the aviation enterprises. Also issue of improvement of the state regulation and state supervision of the insurance activity as background of development of the insurance market in Ukraine that is the determining factor in attracting investment for innovative development and efficient operation of the aviation enterprises in condition of the market economy is studied.

Key words: state regulation, state supervision of the insurance activity, insurance, investment and innovation, aviation enterprises, investment resources.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні процеси сьогодення, вплив ринкових механізмів та вихід на світовий ринок вимагають ефективної реалізації моделі інноваційного розвитку національної економіки нашої країни шляхом активізації інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, у тому числі й авіаційних, адже Україна займає значне місце на світовому авіаційному ринку в секторі транспортної та регіональної пасажирської авіації і потребує конструктивного реформування з метою задоволення попиту як на внутрішні, так і міжнародні повітряні перевезення.

Головною рисою економіки України в сучасних умовах є тенденція зростання, однак темпи цього зростання є дуже низькими, неадекватними тим соціально-політичним процесам і пріоритетам, у руслі яких Україна намагається здійснювати свій розвиток. У свою чергу все це впливає на інвестиційний клімат в Україні, який можна визнати несприятливим для інвестування капіталомістких і наукомістких сфер, особливо у вигляді довгострокових проектів,

необхідних для розвитку авіаційних підприємств. Інвестиційна активність банківських установ в Україні в авіатранспортній інфраструктурі є дуже низькою, при тому, що фактична ємність активів українських банків є цілком достатньою для широкого кредитування. Особлива увага під час розв'язання цієї проблеми належить державному регулюванню страхового захисту, наявність потреби в якому та реальна можливість його здійснення характеризують ступінь розвитку економіки країни в цілому.

Ступінь розробленості проблеми. Загальнотеоретичні та практичні правові аспекти страхування в різних сферах суспільного життя та економіки країни розглядаються в працях таких вітчизняних учених, як Л.В. Андрущенко, В.Д. Базилевич, Т.А. Говорушко, О.М. Заєць, Р.А. Калюжний, Л.Л. Кінашук, В.І. Огієнко, С.С. Осадець, Н.Б. Пацурій, П.Д. Пилипенко, Р.Г. Соболев, О.Г. Сподарева, Т.В. Яворська, а також інших науковців, які вивчали питання державно-правового регулювання страхування ризиків на ринках фінансових послуг.

Для ґрунтового аналізу досліджуваної тематики важливе значення становлять праці українських учених, зокрема Н.Б. Бідник, В.Б. Дзюби, О.М. Залєтова, В.В. Семеняки, В.М. Фурмана, Є.А. Шари та інших, що присвячені висвітленню поняття «страхування» як економічної категорії, розгляду ефективності залучення інвестицій у діяльність підприємств різних форм власності та напрямів господарювання, а також реалізації превентивної функції страхування, що становить основу попередження можливих інвестиційно-інноваційних ризиків.

Не дивлячись на інтенсивність та широкий спектр досліджень, вивченню проблем страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності у вітчизняній науковій літературі приділяється мало уваги. Недостатньо розробленим залишається питання щодо державного регулювання інноваційного розвитку авіаційних підприємств в умовах підвищення конкурентоспроможності та виходу на світовий ринок повітряних перевезень, оскільки в існуючих наукових працях дослідження проводилися фрагментарно або в рамках широкої правової проблематики, без комплексного підходу, що у свою чергу зумовлює актуальність обраного напрямку наукового пошуку.

Отже, завданням цієї статті є концептуальне визначення ролі державного регулювання страхування як основного регулятора стимулювання інвестиційної активності діяльності авіаційних підприємств, що ґрунтується на залученні інноваційних ресурсів для своєчасної компенсації негативних наслідків фінансової кризи та підвищення конкурентоспроможності бізнесу в галузі цивільної авіації.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі стратегічним орієнтиром України розвиток страхування в державі створення ефективного механізму державного регулювання та нагляду за страховою діяльністю є одними з основних завдань. Страхування інвестиційно-інноваційної діяльності та його важлива роль у соціально-економічному розвитку суспільства обумовлюють необхідність державного регулювання, здійснення якого забезпечується сукупністю економічних, адміністративно-правових та організаційно-технологічних відносин між суб'єктами страхового ринку і державою під час цілеспрямованого комплексного впливу останньої на страховий ринок як єдину систему [1].

Макроекономічні умови, що склалися в Україні в результаті фінансової кризи 2008 р., вплинули на актуальність державного регулювання страхування інвестиційної діяльності [2, с. 44–49]. У зв'язку з радикальними змінами в державній регуляторній політиці

роль держави в галузі страхування посилюється, що у свою чергу впливає на державну політику щодо інвестиційного страхування. Виходячи із завдань забезпечення стабільності ринкових відносин, вона повинна будуватися на основі створення необхідних умов для залучення до системи страхування більшого числа страховальників, розширення страхових послуг з урахуванням збереження соціальних гарантій та інвестиційних прав суб'єктів страхового ринку. Важливим завданням в умовах проведення реформ є підтримка розвитку регіональних страхових ринків. Необхідність державного регулювання визначається тим, що страхування є суспільно-необхідною ланкою ринкової економіки. Саме держава повинна захищати інтереси суспільства в цілому та кожного громадянина і підприємця окремо. Проте реалізація поставлених цілей і завдань зустрічає на практиці певні труднощі.

На сьогодні в Україні реалізація державної політики щодо розвитку страхового ринку та його державно-правове регулювання здійснюється через відповідну систему органів законодавчої, виконавчої та судової влади. Водночас функціонування страхового ринку неможливе без інституту державного нагляду, діяльність якого забезпечує Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг та її органи на місцях [3, с. 42; 4, с. 107–110]. Державний нагляд здійснюється з метою дотримання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту інтересів страховальників тощо. Основним принципом державного регулювання страхового ринку України вважається реалізація загальнодержавних інтересів, забезпечення гарантій страховальникам і певної безпеки інвестиційної діяльності в Україні [5].

Державна підтримка страхування інвестиційної діяльності як соціально-орієнтованого страхового продукту повинна передбачати участь держави в становленні страхової системи захисту майнових інтересів, законодавче забезпечення національного ринку страхування інвестицій, а також постійного вдосконалення державного нагляду за страховою діяльністю [4, с. 110; 6, с. 57].

Враховуючи функції Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [5], важливим під час вдосконалення державного нагляду за страховою діяльністю є створення нормативних й організаційних основ інвестиційного страхування, розробка процедур і механізму функціонування страхових ор-

ганізацій, що займаються страхуванням інвестиційної діяльності, поліпшення умов ліцензування страхової діяльності, пов'язаних зі страхуванням інвестицій.

Державне регулювання страхової справи у сфері інвестиційної діяльності повинно сприяти введенню типових правил (умов) страхування інвестиційної діяльності, зокрема залежно від регіональних особливостей; існуванню необхідних умов у договорі страхування; затвердженню типових форм договорів страхування і страхових полісів; встановленню страхових тарифів за формами страхування; наданню різних пільг для страхувальників; визначенню обов'язковості страхування конкретних ризиків.

На сьогодні система державного регулювання страхування інвестиційної діяльності забезпечує державну підтримку розвитку страхування інвестицій; дотримання правових умов для стабільного розвитку ринку страхування інвестицій і діяльності всіх його учасників; захист соціально-економічних інтересів страхувальників; створення і підтримку оптимальної структури страхового захисту для всіх організаційно-правових форм страховиків; розвиток різних видів інвестиційного страхування й оптимального поєднання обов'язкової та добровільної форм; створення можливості цілеспрямованої дії через страхування інвестиційної діяльності на економічне та соціальне життя; розвиток інфраструктури страхового ринку; сприяння кадровому забезпеченню страхових компаній у проведенні страхування інвестицій; взаємодію національного страхового ринку з міжнародним.

Підвищення ефективності здійснення страхування у сфері інвестиційної діяльності з метою залучення інноваційних ресурсів – одне з головних завдань успішного здійснення реформування економіки України. Водночас у цій сфері суспільних відносин є ціла низка проблем різного характеру, а саме:

– відсутність цілеспрямованої державної політики у сфері страхування інвестиційної діяльності, що призводить до безсистемності розвитку вітчизняного страхового ринку. Страхування інвестиційної діяльності не можна ефективно здійснювати без чіткого бачення перспектив, усвідомлення фінансових та економічних ризиків, без вироблення адекватних і результативних засобів і методів страхової політики. В Україні такі засоби й методи поки що відсутні. Насамперед це проявляється у відсутності обґрунтованої концепції розвитку страхового ринку. Для того, щоб отримати відповідний статус, враховуючи загальнодержавну значимість розвитку сфери страхування інвестиційної діяльності, повинен бути закон

чи постанова, що схвалена законодавчим органом влади. Саме на основі схваленої обґрунтованої концепції має розроблятися, затверджуватись та реалізовуватись конкретна програма середньо- та довгострокового розвитку страхування інвестиційно-інноваційної діяльності;

– недосконалість чинної нормативно-правової бази, що регламентує розвиток страхування у сфері інвестиційної діяльності. Норми чинного законодавства нині не уніфіковані, а неповна й неузгоджена нормативно-правова база призводить до можливості різночитань окремих положень. Наприклад, у базовому Законі України «Про страхування» відсутні чіткі визначення понять, натомість вживаються різні ідентичні поняття: «страховик», «страхова компанія» і «страхова організація», «страховий платіж», «страховий внесок» і «страхова премія», «страхова виплата» і «страхове відшкодування» [7]. Існують також проблеми перекладу зарубіжного страхового законодавства українською мовою та прямих протиріччя українського законодавства нормам Європейського Союзу, невідповідність підходів в українському та європейському правовому полі, неузгодженість нормативно-правових актів між собою, що призводить до низького рівня державного регулювання й контролю над страхуванням інвестиційної діяльності, непослідовних дій щодо організації державного нагляду за страховою діяльністю.

Для усунення вищеперерахованих недоліків, що існують у процесі здійснення страхування інвестиційно-інноваційної діяльності, необхідно враховувати насамперед проблеми державного регулювання страхування у сфері інвестиційної діяльності, серед яких варто виділити такі:

а) розбіжність у діях державних органів, що опікуються питаннями страхування у сфері інвестиційної діяльності, а також державних органів і саморегулюючих організацій (об'єднань страховиків), що призводить до безсистемних рішень і зниження загального рівня державного регулювання страхування у сфері інвестиційної діяльності;

б) недостатній обсяг повноважень державних органів на застосування санкцій та притягнення до відповідальності юридичних і фізичних осіб за порушення страхового законодавства, що не сприяє підвищенню рівня відповідальності професійних учасників страхового ринку;

в) недосконалість системи обліку, звітності, розкриття інформації та нагляду за діяльністю страхових організацій, що обмежує можливості потенційних інвесторів і споживачів страхових послуг щодо якісного відбору страхових організацій, зменшує

можливості страхового ринку з мобілізації вільних ресурсів, підвищення обсягів страхового посередництва та сприяння розвитку;

г) відсутність державного реєстру власників нерухомості в Україні, що унеможливує чітко визначення реального власника нерухомості, а тому ускладнює розвиток титульного страхування;

д) протекціонізм, галузевий монополізм. Практику надання окремим компаніям ексклюзивного права страхування підприємств часто підтримують різні міністерства, відомства, обласні адміністрації тощо. Водночас страховикам бракує конструктивної корпоративної єдності у вирішенні складних завдань. Викликає занепокоєння й той факт, що практика визначення виконавчою владою уповноважених нею страховиків досить спокійно сприймається суспільством;

е) наявність кептивних компаній, що відстоюють винятково корпоративні інтереси, будуються за галузевою належністю та працюють під опікою місцевих органів влади. Їх створення має на меті не випускати грошові потоки у вигляді страхових премій за межі компанії-засновника, створити своєрідний інкубатор для становлення своєї страхової діяльності, встановити пільгові тарифи на страхування внутрішніх корпоративних ризиків [8, с. 127–128]. Типовою є ситуація, коли страховики зберігають і підтримують тісні зв'язки зі своїми акціонерами, які часто є їх основними клієнтами. Отримує поширення й перехресне володіння акціями страхових компаній, банківських установ, виробничих підприємств, що ускладнює точну оцінку активів. Часом банки вимагають від клієнтів страхувати заставне майно в афілійованій із ними страховій компанії. Не поодинокими є випадки встановлення виняткового права певних страховиків на здійснення певних видів страхування;

є) обмежений доступних інформаційно-аналітичних матеріалів про діяльність страхових компаній, недостатня реклама існуючих страхових послуг, що спричинюють непоінформованість переважної більшості населення про існуючі види страхування, його правила та норми зумовлюють низьку страхову культуру громадян;

ж) недовіра населення й господарюючих суб'єктів до страхових компаній. Значним чином це зумовлено як негативними фактами створення в нещодавньому минулому страховиками «фінансових пірамід», так і відсутністю належної системи гарантування страхових виплат. Не сприяють відновленню довіри й розміри страхових компенсацій, що часто є заниженими, а тому не привабливими для потенційних клієнтів.

Недовіра до страхування посилюється систематичним невиконанням державою взятих на себе зобов'язань.

Відсутність цілеспрямованої державної політики та недосконалість нормативно-правової бази у сфері страхування інвестиційної діяльності, з одного боку, створює протиріччя між учасниками страхових відносин, оскільки багато питань на сьогодні залишаються невнормованими, а з іншого – зумовлює чисельні порушення чинного законодавства, недотримання встановлених норм і правил. Усе це негативно позначається як на кількісних, так і на якісних показниках розвитку вітчизняного ринку страхових послуг, не додає йому привабливості, а також суттєво гальмує розвиток страхування інвестиційної діяльності в Україні.

Висновки. В умовах становлення ринкової економіки необхідно враховувати досвід країн, що використовують модель саморегулювання страхового ринку, за якої держава делегує частину своїх повноважень професійним громадським об'єднанням (саморегулюючим організаціям), залучаючи їх тим самим до системи управління [9, с. 78]. При цьому процеси саморегулювання не перешкоджають процесам державного регулювання, вони їх доповнюють. Отже, на сьогодні актуальним є питання створення системи державного регулювання страхового ринку, яка б ефективно поєднувала в собі як елементи саморегулювання, так і прямого державного регулювання [10, с. 235].

Важливим також залишається взаємодія інтересів в області фінансово-економічних відносин у процесі діяльності авіаційних підприємств на місцевому рівні, тобто органи місцевого самоврядування повинні відігравати вирішальну роль під час визначення цільових комплексних програм і джерел їх фінансування; здійсненні класифікації підприємств за пріоритетністю, ступеню значущості для регіону на основі певних ознак (безпосередня спрямованість кінцевих результатів їх роботи на дотримання інтересів населення, особливості взаємин із бюджетом, ступінь технічної оснащеності тощо); вдосконаленні нормативно-правової бази, регулюючої страхову й інвестиційну діяльність у регіоні та необхідної для гарантування і підтримки регіональних страховиків із метою створення зацікавленості інвестування фінансових ресурсів в економіку.

Варто зазначити, що з метою активізації інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств та належного захисту інвесторів від настання інвестиційних-інноваційних ризиків необхідно здійснити такі заходи щодо вдосконалення державного

регулювання:

– державним органам влади доцільно підтримувати підприємства малого та середнього бізнесу – клієнтів страхових організацій; вжити певні протекціоністські заходи щодо діяльності страхових організацій; перейти до практики довгострокових інвестиційних програм розвитку авіаційних підприємств; сприяти розвитку страхових пулів, що дозволяють акумулювати фінансові ресурси та знижувати інвестиційні ризики; розробити систему гарантій повернення інвестиційних ресурсів із боку державних органів влади та органів місцевого самоврядування (наприклад, за рахунок пайової участі держави в інвестиціях); сприяти формуванню саморегулюючих організацій із метою підтримання соціального партнерства між бізнесом і владою.

– Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України, необхідно контролювати дотримання страховими організаціями платоспроможності; передбачати пільги для страхових організацій; упорядкувати процеси злиття, поглинання та банкрутства страхових організацій, направивши їх на формування такої структури національної системи страхування, яка б відповідала вимогам поживлення інвестиційної діяльності;

– органам місцевого самоврядування варто підвищити керованість інвестиційним процесом шляхом формування інвестиційних програм регіону, об'єднуючих ретельно розроблені інвестиційні проекти централізованого управління інвестиційним процесом регіону; створення в області сприятливих умов для інвестицій; надання допомоги підприємствам у залученні і використанні інвестицій.

Тобто державне регулювання у сфері страхування інвестиційно-інноваційної діяльності має важливе значення під час залучення зовнішніх ресурсів для фінансування інвестиційних програм розвитку авіаційних підприємств за рахунок банківських установ, страхових організацій, іноземних інвесторів тощо. Держава сприяє створенню прозорої та зрозумілої системи взаємодії органів місцевої влади, інвесторів-страховиків, підприємств із метою укладення

інвестиційної угоди про співпрацю на основі балансу інтересів для досягнення таких результатів, як стабілізація економіки регіону, отримання прибутку господарюючими суб'єктами та страховими організаціями, розширення кількості об'єктів, які забезпечені страховим захистом. Усе це в сукупності може бути підґрунтям виходу України на міжнародні страховий та фінансовий ринки, а також подолати кризовий стан економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фурман В.М. Страховий ринок в Україні: проблеми становлення та стратегія розвитку : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.04.01 / В.М. Фурман. – К., 2006. – 36 с.
2. Кулінська А.В. Наслідки впливу світової фінансової кризи на функціонування фінансово-кредитного механізму державного управління економікою України / А.В. Кулінська // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – № 4 (47). – С. 44–49.
3. Калюжний Р.А. Державно-правове регулювання страхування у сфері зовнішньоекономічної діяльності / Р.А. Калюжний, Л.В. Андрущенко, І.Г. Андрущенко. – К. : «МП Леся», 2012. – 184 с.
4. Заєць О.М. Страхове право України : [навч. посібник] / О.М. Заєць. – Луганськ : РВВ ЛДСУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. – 288 с.
5. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : Указ Президента України від 23.11.2011 № 1070/2011 [Електронний ресурс]: Законодавство України – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011>.
6. Семеняка В.В. Договірні-правове забезпечення відносин при перестрахованні / В.В. Семеняка // Страхова справа. – 2003. – № 3. – С. 56–57.
7. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.
8. Бідник Н.Б. Створення кептивних страхових компаній як метод самострахування промислових підприємств / Н.Б. Бідник, В.Б. Дзьоба // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – Львів : Видавництво Львівської політехніки. – 2011. – № 704. – С. 126–131.
9. Сподарева О.Г. Розвиток системи державного регулювання страхового ринку України / О.Г. Сподарева. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua>.
10. Залетов О.М. Сутність і принципи саморегулювання на страховому ринку / О.М. Залетов // Вісник ЖДТУ. 2013. – № 2 (64). – С. 235–239.